

Andrej Pešta / **Černé vlasy mé matky**

Když má matka česala si
jako uhel černé vlasy,
pevné jako žíně klisny,
zněly hlasem romských písní.

U potoka sedala,
černé vlasy česala,
do vody se dívala,
potichu si zpívala.

Když vál vítr, vlasy vlály,
splétala je květinami,
růži vetkla vedle růže.
„Půjdeš, ženo, půjdeš s námi?“

Pro tebe dnes budem hrát.
Půjdeš s námi tancovat?
Dej nám pramen černých vlasů,
rozehrajem housle, basu!“

Matka stříhá černé vlasy,
na smyčec pak napíná je,
housle vzlykly, smyčec hraje,
matka vlasy zaplétá si.

Vedle růže vplétá růži,
tancují s ní romští muži,
romští muži tancují s ní,
vlasy znějí v romské písni.

Když má matka umírala,
romská vatra zaplakala,
do hrobu ji spouštěli,
černé vlasy dozněly.

Přeložila Milena Hübschmannová

— E Roza

Anglal jepaš rat avlas avri pal o hedos o čhon. Andro cikne bange oblakici švicinelas kovlo čhonutno udud u palis našlilas pal o chmari. Phurdelas tači balvajori. Pro dachos šaršinelas e blacha, so na sas lačhes kijekarfimen.

La Roza na has soviben, ta dikhelas andre blaka. Afe sar dikhelas, ta pes lake na zdelas, hoj oda o čhon, so zadžal pal o chmari. Dikhel feder – varesavo manuš učalarel e blaka peskere šereha. E Roza uštel lokores, džal kije oblaka. Andre dar phadile tel late o čanga, naštik aňi lav andal peste diňas. Čak jekhvar šunel, sar lokores durkinel pre oblaka a vičinel tasadunes, hoj te na uštavel le čhavoren: „Rozo, Rozo! Av avri, oda som me, o Miško. Vareso tuke andom, av avri!“

E Roza imar džanelas, so kamel, a phenel leske: „Miško, de man smirom, le tut a dža tuke šukar khere. Buter sar duj berš man na des smirom. Mangav tut šukares, ma an man andro dumi. Me na kamav pletki! Man hin trin čhavore, o rom mange andro mariben. Me les nigda na sklaminava, som žuži avrestar u furt avava žuži avrestar. Užarava les, so džido avla. Jov ehin Rom a tu sal gadžo.“

„Užar, užar, Rozo! Andom tuke jekh gono phuvune, džanav, hoj nane tut so te chal aňi tire čhavoren. Ma av diliňi! Av avri! Mušnav tut te dikhel! Me tut kamav, me tut kamav, šunes! Te man na mukeha aja rat, ta phirava sako rat, niž tut na dochudava!“

„Miško, le tut, dža adarig, te na, ta vičinava le Romen, jon tut chudena a avka tut marna, hoj imar buter pal ma na aveha! Mangav tut pro Del, de man smirom! Le tuke tire phuvune u našluv adarig. Na kamav tuke te kerel ladž.“

Afe o Miško ča phenda: „Rozo, jekhvar tut dochudava, mušines miri te avel. Mek aveha rado.“

E Roza leha imar na vakerlas, pašlilas pro hados u diňa te rovel. O Miško ilas o gono le phuvunenca a garuđas len andre kaštuňi. Ma dara, vakerelas kije Roza, so les imar na šunelas, the ke peste. Sako rat phirava, sako rat! Man na mareha tele! Mušnav la te dochudel. Jaj, soske hiňi ajsi šukar? Dochudava la! Niž avela lakero rom khere, soske me te na phirás pal late?

Džalas pašal o paňi, jekhvar leske demađas andre godi: So te činás kamukeri l'il, hoj lakero rom ačhiľas murdardo andro mariben? Radišagostar chudľas te šolarel peske e giľi.

— Róza

Před půlnocí vyšel za kopcem měsíc. Jeho měkké světlo zasvítilo do křivých okýnek a pak zmizelo za mraky. Vál teplý větřík. Na střeše šramotil nepořádně přitlučený plech.

Róza nemohla spát, a tak se dívala oknem ven. Ale jak se tak dívala, nepřišlo jí, že by se to jen měsíc ztrácel v mracích. Podívá se pozorněji – okno zaclání něčí hlava. Róza opatrně vstává a jde k oknu. Strachem se jí podlamovaly nohy, nemohla ze sebe vypravit ani hlásek. Najednou slyší, jak někdo lehce ťuká na okno a přidušeně volá, aby neprobudil děti: „Rózo, Rózo! Pojď ven, to jsem já, Miško. Něco jsem ti přinesl, pojď ven!“

Róza už věděla, co by rád, a povídá mu: „Nech mě být, Miško, seber se a běž si domů. Trápíš mě už přes dva roky. Nepřiváděj mě do řečí, moc tě prosím! Nestojím o klepy! Mám tři děti, muž je ve válce. Já ho nikdy nepodvedu, s jinými nic nemám a mít nebudu. Budu na něj čekat, dokud bude naživu. Je to Rom a ty jsi gádžo.“

„Ale počkej, Rózo! Přinesl jsem ti pytel brambor, vím, že nemáš s dětmi co jíst. Nebud hloupá! Pojď sem! Musím tě vidět! Miluju tě, slyšíš? Toužím po tobě! Jestli nepůjdeš dneska, budu sem chodit každou noc, dokud tě nedostanu!“

„Spakuj se, Miško, a jdi pryč, jinak zavolám Romy, a ti tě zmalujou, že už za mnou příště ani nedojdeš! Proboha tě prosím, nech mě na pokoji! Seber si svoje brambory a zmiz odsud. Nechci ti udělat ostudu.“

Ale Miško jen řekl: „Jednou tě dostanu, Rózo, musíš být moje. Ještě budeš ráda.“

Róza už s ním dál nemluvila, lehla si do postele a dala se do pláče. Miško popadl pytel s bramborami a schoval ho do kůlny. Buď klidná, povídal Róze, která už ho neslyšela, i sám sobě. Budu sem chodit noc co noc! Mě jen tak neodbydeš! Musím ji mít. Ajaj, proč jenom je taková pěkná? Dostanu ji! Dokud se jí muž nevrátí, co bych k ní nechodil já?

Přišel k potoku, a tu ho napadlo: Co kdybych napsal falešné psaní, že jí muž ve válce padl? Radostí si začal pohvizdovat.

Aja rat o čhon hurňaolas upral o paŋi sar parŋi papin. Pašal o paŋi maškar o virbi avelas phuro vartašis, paľica leske andro vast, baro gerekos upre leste urdo. O Miško les na dikhľa, ča sar ehas pašores paš leste. „Jaj, darandľom tumendar, phureja! Aľe ehin šukar, taťi rat, hoj na?“

„So tu sako rat kadarig o drom čhinales, Miško!“

„Aľe, na kamel pes mange te sovel! Ajsi šukar rat ehin, ta ča avka mange phirav.“

„O Del tut te arakhel, kaj tut te chudav paš e čori! Me tut prindžarav.“

„Jaj, phureja, imar man chudľal paš e čori? Na chudľal man, aňi na chudeha.“

„Miško, tu ča avka na phires! Tu salas ko Roma! Avrether našťi uľal. Na phires tu pal kaja šukar Roza?“

„Jaj, phureja!“ iľas o Miško te asal, aľe mištes leske na sas. Dikhelas, kaj so jekhsigeder pes te čhinel le vartašistar.

„Lačhi rat, phureja,“ iľas pes, geľlas khere. Džalas pharipnaha the ufnoscaha.

O phuro vartašis džalas peskere dromeħa, džalas pašal o paňi kijo Roma. Jekhvar dikhel, paš o kheroro vareko terďol andre parňi vizitka. K'oda šaj avel? So kerel avri pal jepaš rat? Sem oda e Roza! Terďol tel e fala. O phuro predžal perďal e leňori, vičinel: „Rozo, Rozo, so keres avri? So na soves? Užares varekas?“

„Kas šaj užarav? Mro rom ehin dur andro mariben. Rado bi avás, te avlas khere. Jaj, mro Deloro, ča de, kaj te dživel! Ča te na avel murdardo andre koda mariben! Trine čhavoren mange mukľas pre miro šero, sar len džidarava? Buťi nane, čak so le gazdenge pro maľi pomožinav vaš o chabenoro.“

O phuro vartašis dikhľa feder, e Roza rovelas. Andro jakha lake apsa, garuvelas len le vastenca.

O vartašis lake phenel: „Ma rov, Rozo, sem tiro rom avela pale. Jov hin lačho slugadžis, me les džanav. Aľe mek aver pharipen tuke pro jilo, Rozo!“

„Phuj dživipen ehin man. Pharo dživipen.“

„Pharo dživipen hin amen savoren. Aľe te dživel mušinas... Šun Rozo, na has adaj o Miško? Na kamelas tuke vareso te bikenel? Na dikhľal les?“

E Roza duminel, gondolinel, či te phenel čačipen či na. „Na džanav, na dikhľom les, sovavas.“

„No ačh Devleħa, Rozo, dža tuke, pašľuv. A te dikheħa le Miškas, hoj avel ko Roma vareso te bikenel, ta av mange te phenel,“ phendā o phuro vartašis, geľlas, aľe mek visaľila pale. „Rozo, šunes, av tosara ke mande, dela tut miri romňi vareso perďal o čhavore.“

„Paľikerav tumenge, papu, avava.“

Měsíc se té noci nesl nad vodou jako bělostná husa. Kolem řeky mezi vrbami kráčel starý noční hlídač, v ruce sukovici, na sobě dlouhý kabát. Miško si ho nevšiml, dokud nebyl těsně u něj.

„Fuj, to jsem se tě lekl, dědo! Ale že je dneska pěkná teplá noc, no ne?“

„A co ty tady každou noc brousíš, Miško?!“

„Ále, nechce se mi spát! Je taková pěkná noc, tak se tu jen tak procházím.“

„Pánbůh s tebou, jestli tě nachytám, jak kradeš! Já tě dobře znám.“

„Ale, dědo, už jsi mě snad někdy nachytl? Nenachytl a taky nenachytáš.“

„Miško, ty se tu jen tak neprocházíš! Byl jsi u cikánů. Jinde jsi být nemohl. Že ty chodíš za tou krásnou Rózou?!“

„Ale prosím tě!“ dal se Miško do smíchu, lehko mu však při tom nebylo. Hleděl, aby se hlídače co nejrychleji zbavil.

„Dobrou noc, dědo,“ sebral se a šel domů – s obavami, ale i s nadějí.

Starý hlídač pokračoval svou cestou, kolem potoka došel k osadě. Najednou si všiml, že u jednoho domku stojí někdo v bílé halence. Kdo to může být? Co dělá o půlnoci venku? To je přece Róza! Postává na zápraží u zdi. Starý přešel potok a zavolal: „Rózo, co ty tady, venku? Co nespíš? Čekáš někoho?“

„Koho můžu čekat? Můj muž je někde na vojně. Ten kdyby se vrátil, to by se mi ulevilo. Božíčku můj milý, jen ať to přežije! Ať mi ho v té válce nezabijou! Tři děti mi nechal na krku, jak je mám uživit? Práce není, jen sem tam vypomůžu hospodářům na poli za nějaké to sousto.“

Starý hlídač se na Rózu lépe podíval a všiml si, že pláče. Oči měla plné slz a schovávala je do dlaní.

Hlídač jí povídá: „Neplač, Rózo, vždyť se ti muž vrátí. Je to dobrý voják, já ho znám. Ale tebe, Rózo, trápí ještě něco jiného!“

„Mám mizerný život. Těžké živobyті.“

„Těžký život máme všichni. Ale žít se musí... Poslyš, Rózo, nebyl tady Miško? Nechtěl ti něco prodat? Nevidělas ho?“

Róza váhá, přemýšlí, má říci pravdu, nebo ne? „Nevím, nezahlídla jsem ho, spala jsem.“

„Inu, tak tady buď spánembohem, Rózo, běž si lehnout. A kdybys viděla Miška, že nese Romům něco na prodej, přijď mi to říct,“ řekl starý hlídač a že půjde, ale ještě se obrátil. „Poslechni, Rózo, přijď zítra ke mně, moje žena ti dá něco pro děti.“

„Děkuju vám nastotísíkrát, ráda přijdu.“

O bašne mek na giļavenas, o rukone na bašonas. Andro gav andal o khera džalas perdal o fugi andro okeņici šargo ududoro. E Roza furt na sovelas. Perdal e mišļa lake prastanas mišļenki. Bešelas tel e fala, o čhon mukelas tele pre phuv muchļuno udud, o čercheņa phundravenas the phandenas peskere rupune jakha. Avka e Roza zaindraļļa. Uštade la o bašne andal o gav.

O kham imar sikhadaš peskere tharune palal o hedos. La Rozake pes na kamelas te džal andro kher. Duminelas pre peskero rom. Jekhvar dikhel, andal o gav aven duj phandle the jekh gadžo. „Mamo miri! So kamen mandar? So pes ačhiļas?“ Avļas lake pre godi, hoj o Miško andaš jekh gono phuvune. Na mukļas len adaj? Sig uštiļas upre, rodelas pal o kher. Na dikhelas nič. Na thodaš len andre kaštuņi? Mek avla pre mande, hoj me čordom. Chuīļas andre kaštuņi, dikhel, jekh gono phuvune odoj. So te kerel? Či te phenel čačipen abo te garuvel len? Mamo miri, pomožin mange. O phandle imar nadur ehas. Chudļas o gono, cirdļas les andro kutos, čhivkerdaš upral o gono kašta ajci, hoj na dičholas nič, čak o kašta.

Chuīļas andro kher, o čhave mek sovenas. Počoral pozorinelas perdal e blaka, so pes kerel, avka kaj la te na dikhen. O phandle avle imar dži ko khera. Chudle kher kherestar te rodel. Na rakhle ņikhaj nič.

Avle kije Roza. „Ta so, Rozo, sar džives? Hin tut sostar te dživel?“

O gadžo lenge prečinda e duma. „E Roza hiņi buťakeri, joj phirel sako dīves te kerel pro maļi le gazdenge. Joj nane čorachaņi, joj ehin igen paťivaļi džuvļi.“

O phandlo predikhelas o kher, dikhļa tel hađos, geļļa andre kaštuņi. Avel avri, phenel le baredereske: „Ņič ke late na rakhļom.“

O gadžo phenel: „Me džanav, hoj e Roza hiņi slušno. Joj te čorel na geļļahas. Ačh Devleha, šukar Rozo,“ paļikerda lake o gadžo.

„Džan Devleha the tumen.“

O phandle the o gadžo odgele a e Roza ačhļas avri le čhavorenca u dikhelas pal lende. So te kerav? Te phukavava avri pro Miško, jov man šaj murdarel. Abo phenla, hoj jov o phuvune na andaš u man nane švedki. Mušinav te mukel avka, te phenava, hoj o Miško andaš, ta o Roma paťana, hoj leha ľikerav. Sar o Del dela, avka ela.

Pregeļļas jekh kurko. O Miškas andal o gav avļas paļis pre jepaš rat. Ehas šišitno, čak o čercheņa čhilmilkernas pro ņebos. E rat ehas taťi, e Roza našči zasufa, ča kije jepaš rat indraļi-ļa. Na suťa aņi jepaš ora, šunel, hoj vareko durkinel pre oblakica. Mi durkinel, me man na dav anglal! Kerav man, hoj na šunav. Aľe jov durkinel dijader the zoraleder.

E Roza uštiļas opre, geļļas kije blaka, phučļas: „Ko hin! So kames? Raťutņi ora!“

„Oda som me, o Miško! Phundrav mange. Anav tuke balevas.“

E Roza ehas igen choļamen. „Le tut a dža adarig! Me tutar na kamav nič!“

Kohouti ještě nekokrhali, psi neštěkali. V chalupách ve vsi prosvítalo škvírami v okenicích žlutavé světlo. Róza stále ještě nespala. Hlavou se jí honily myšlenky. Seděla na zápraží u zdi, měsíc ozařoval zem mlhavým světlem, hvězdy otvíraly a zavíraly své stříbrné oči. Potom na ni přišla dřímota. Probudili ji kohouti z vesnice.

Za kopcem už se ukazovaly paprsky slunce. Róze se nechtělo jít dovnitř. Myslela na manžela. Najednou zpozorovala, že z vesnice přicházejí dva četníci a nějaký sedlák.

„Mámo zlatá! Co po mně chtějí? Co se stalo?“ Vzpomněla si, že Miško přinesl pytel brambor. Že on ho tady nechal?! Honem vyskočila a běžela do domku. Neviděla nic. Nestrčil ho do kůlny? Ještě na mě přijdou, že jsem je ukradla. Skočila do kůlny a vidí, pytel je tam.

Co teď? Buďto říct pravdu, nebo je schovat. Maminko zlatá, pomoz mi! Četníci už byli nedaleko. Popadla pytel, odvěkla ho do kouta a zaházela ho dřívím, že nebylo nic vidět, jen klestí.

Vklouzla do domu, děti ještě spaly. Kradmo pozorovala oknem, co se děje, tak, aby si jí nevšimli. Četníci už došli do osady. Začali prohledávat dům od domu. Nikde nic nenašli.

Přišli k Róze. „Tak copak, Rózo, jak se vede? Jestlipak máš být z čeho živa?“

Sedlák je zarazil. „Róza chodí pracovat, každý den chodí dělat hospodářům na pole. To není žádná zlodějka, to je náramně poctivá ženská.“

Četník přehlédl světnici, podíval se pod postel, zašel do kůlny. Vyšel ven a povídá veliteli: „Nic jsem u ní nenašel.“

Sedlák povídá: „Róza je slušná, to já vím. Ta by krást nešla. Měj se tu spánembohem, krásná Rózičko,“ rozloučil se s ní.

„Spánembohem i vám.“

Četníci se sedlákem odešli a Róza zůstala sama s dětmi a hleděla si jich. Co si počít? Když Miška vyzradím, ještě mě zamorduje. Nebo řekne, že ty brambory nepřinesl, a já nemám žádné svědky. Musím to nechat tak, protože jestli řeknu, že je přinesl Miško, lidi si hned budou myslet, že to s ním táhnu. Pánu Bohu poručeno.

Minul týden a Miško z vesnice přišel o půlnoci zas. Noc byla temná, jen hvězdy poblikávaly na obloze. Bylo teplo a Róza nemohla usnout, zdřímla až před dvanáctou. Nespala ani půl hodiny, když slyší, jak někdo klepe na okýnko. Ať si klepe, já se neozvu! Budu se tvářit, že nic neslyším. Ale klepání se ozvalo znovu a silněji.

Róza vstala a šla k oknu, zeptala se:

„Kdo tam? Co chcete? Je noc!“

„To jsem já, Miško! Otevři. Nesu ti slaninu.“

Rózu popadl vztek. „Sbal se a pakuj se pryč! Já od tebe nic nechci!“

„Aŕe o phuvune tuke mukŕal, garuďal tuke len, o phandle ke tute na rakhle niĉ. Vašo-da tuke anav balevas, naŝti chas ŝuke phuvune. Me tut kamav a vašoda tuke phiravava chaviben. The love tut dava, ĉak av avri kija ma.“

E Roza izdral, andre dar naŝti vakerel. Te pes dodŝanena o Roma, anena la andro bare pŕetki.

„Miŝko, pro Del tut mangav, de man smirom. Muk man te dŝivel mire ĉhavorenca, ma hordin mange niĉ, me tutar the avka na lava niĉ, te bi bokhatar meravas. Tu phires te ĉorel le gadŝenge a le Romenge bikenaves. Aŕe me tutar niĉ na kamav! Ma uŝar, hoj avava tiri! Niĝda, niĝda ŝoha! Sigeder merava.“

O Miŝkas sas choŕamen, aŕe naŝtik niĉ kerelas, bo o Roma beŝen nadur jekh avrestar, te bi les chudenas, sasto bi khere na dŝalas. Duminel, duminel, so te kerel. Niĉ leske na avŕa pre godi.

Paru minutenca pale durkinel: „Rozo, phuter mange, niĉ tuke na kerava, ĉak av avri.“

Aŕe e Roza bara choŕaha pre leste: „Dŝa adarig, te na, ta viĉinava le Romen! Na kamav tuke te kerel ladŝ, bo sal romnăduno! A te avehas the svobodno, ta tut na kamavas, bo sal gadŝo. O gadŝe ĉak viuŝivinen le Romnen. Le tut, dŝa, imar mange ma av kijo kher, bo kerava vika a o Roma tut murdarena.“

„Rozo, sar man na mukes, garuvava tuke o balevas a o phandle tuke isto rakhena. Pre mande na phenaha, bo tut ŝvedki nane.“

Mek dijader durkinelas, durkinelas, aŕe e Roza pes imar anglal na diŝas.

So leske aĉiŕlas, ĉak te dŝal khere. O balevas lake mukŕas andre kaŝtuŝi.

Duminelas, duminelas, so te kerel, sar la Roza te dochudel. Duj kurke phirelas sar mato, andro ŝero leste sas ĉak oda, sar la Roza te dochudel. Jekh d'ives pes iŕlas, gejŕlas andro foros. Cindas peske papiris, kopertka, e por. Beŝtas peske pre poŝta, chudŝas te ĉhinel. Ĉhinelas lokes, phares, mal'inlas o l'iteri. Ĉhindas, hoj la Rozakero rom pejŕlas andro mariben. Jov dŝanelas pre savi fronta la Rozakero rom ehin, bo pre gaveste pes dodŝanen savoro. No, akana la Roza dochudava!

E Roza chudŕlas o l'il. Kastar ŝaj avel? Ĉa le Gejzastar, lakere romestar! Talam imar ave-la khere? Rad'iŝagoha the daraha prastal pal o ĉhavo, so phirdas avri trin trjedi. Jov te genel na dŝanelas, o Roma ĉeporo dŝanenas te genel.

„Rozo, tiro rom aĉiŕlas murdardo andro mariben!“

E Roza odpejŕlas. Megŕisaŕiŕlas. Ĉa la ratinenas.

Baro roviben pal o Roma ehas, e Roza rovelas sako d'ives. Paŕanas o Roma savore, hoj o Gejzas lake aĉiŕlas murdardo, bo but slugadŝa perenas andro mariben.

O Miŝkas ĉak uŝarlas, hoj pes e Roza laĉhes te rovel avri. Paŕis lake sikhavela, so jov ehin! Dochudava tut, ŝukar Rozo!

„Ale brambory sis nechala, schovala sis je, četníci u tebe nic nenašli. Tak jsem ti přinesl špek, brambory nemůžeš jíst jen tak na sucho! Mám tě rád, a tak ti budu nosit jídlo. I peníze ti dám, jen pojď ke mně ven.“

Róza se třásla, strachy nemohla promluvit. Těch řečí, až se to Romové dozvědí!

„Miško, pro Krista Pána tě prosím, dej mi pokoj. Nech mě s dětmi žít, nic mi nenos, nic si od tebe nevezmu, i kdybych měla zajít hladu. Chodíš krást po sedlácích a pak to prodáváš Romům. Ale já od tebe nic nechci! Nečekej, že si mě koupíš! Nikdy, nikdy v životě! To radši umřu.“

Miško měl zlost, ale nemohl nic dělat, protože Romové bydlí všichni hezky u sebe, a kdyby ho chytili, zdravý by se domů nedostal. Dumá, přemýšlí, co dál. Nic ho nenapadalo.

Za chvíli znovu klepe: „Rózo, otevři mi, nic ti neudělám, jenom už pojď ven.“

Ale Róza se na něj rozhněvaně rozkřikla: „Jdi pryč, jinak zavolám Romy! Nechci ti udělat ostudu, když jsi ženatý! A i kdybys byl svobodný, nechtěla bych tě, protože jsi gádžo. Gádžové Romky jen zneužívají. Seber se a táhni a víckrát mně do domu nechod, nebo spustím povyk a Romové tě zabijou.“

„Rózo, jestli mě nepustíš dál, schovám ti sem tu slaninu a četníci tě seberou. Neřekneš to na mě, protože nemáš svědky.“

Klepal a klepal, ale Róza už se neozvala.

Co mu zbývalo, než jít domů. Slaninu jí nechal v kůlně.

Přemýšlel a rozvažoval, co udělat, aby Rózu dostal. Čtrnáct dní chodil jako opilý, v hlavě měl jedinou myšlenku: jak dostat Rózu. Jednoho dne se sebral a jel do města.

Koupil papír, obálku, pero. Posadil se na poště a dal se do psaní. Psal pomalu, ztěžka maloval písmenka. Napsal, že Rózin muž padl ve válce. Na které frontě Rózin muž slouží, věděl, na vesnici se roznese všecko. Tak, a teď bude Róza moje!

Róza dostala psaní. Od koho může být? Jedině od Gejzy, od manžela! Třeba se už vrací? V radosti i obavách běží za jedním výrostkem, který vychodil tři třídy. Sama číst neuměla, Romové zřídkakdy uměli číst.

„Rózo, tvůj muž ve válce padl!“

Róza se skácela v mdlobách na zem. Sotva ji vzkřísili.

Romové plakali a naříkali, Róza proplakala celé dny. Všichni uvěřili, že jí Gejzu zabili, protože v té válce umíralo mnoho vojáků.

Miško jen čekal, až se Róza vypláče. Potom jí ukáže, co umí! Budeš moje, krásná Rózičko!

E Roza phirelas dijader le gadženge te kerel, hoj te džidarel peskere čhavoren. O gadže la sajinenas, hoj ačhlās korkori, aŕe the pozorinenas la, so kerela. Sem hiŕi mek terŕi, igen šukar džuvŕi, ta peske mek rakhela romes.

Jekhvar kijaraŕi avŕas e Roza khere – kas dikhel, kas na, le Miškas. Avel kija late, podel lake o vast, phenel: „Primin mandar hlubokú sústrastŕ, Rozo. Ma rov, imar leske na pomoži-neha. But slugadža pejle andro mariben. Tu sal terŕi, šukar, ma dara, hoj ačheha korkori.“

E Roza leske paŕikerđa rovibnaha.

„Ma rov, Rozo, me tut ŕikerava, podporinava tut the tire čhavoren. Dživeha sar raŕi. Akana sal volno, šaj keres, so kames. Ňiko tuke na braŕinla.“

„Muk oda andal o šero,“ phenel e Roza. „Dža tuke tire dromeha. Tut hin tiro dživipen, man hin miro. Ma troma pal ma te phirel. Me ŕikerav smutkos, nane man andro šero, hoj man varekaha te thovav.“

O Miškas ačhiŕas sar kašt a e Roza džalas kijo čhavore.

„Rozo, Rozo, sem tu tut mange mek mangeha!“ Iŕas pes, džalas khere, phares dumine-las, so te kerel. Mek avŕom nasig. Kampelas mange mek te užarel. Mušinav kija late aver drom te rodel.

Ehas imar kijo ješeŕis, e Roza has lači chulaŕi, džanelas, hoj o jevend avla maj, kampil pes te richtinel pro jevend. Ehas šukar đives, joj iŕas o toveroro u džalas andro veš. Čhingerlas peske kaštora andre lepeda, jekhvar šunel pal peste, hoj vereko avel.

„Lačo đives tuke, Rozo! So tu kames tut te dotrapinel? Užar, pomožinava tuke!“

„Mišo! Me miri buti mange kerava, paŕikerav tuke, aŕe tu tuke dža smirom tire dromeha.“

„Sem dikhav, savi sal dotrapimen! Ma dara, me tuke kamav čak te pomožinel!“

„De man smirom! Sar pes dodžanena o Roma, tiri romŕi, ela bari ladž! Kaske? Tuke? Tuke na, mange! Ma an man andre ladž! Ma ker mange pharipen pre miro jilo!“

„Rozo! Ma av ajsi! Me tuke kamav čak te pomožinel, paŕa mange!“

E Roza imar andre bari choŕi pre leste vičinel: „Dža tuke tire dromeha!“

O Miškas chuŕŕas kija late sar bije gođi. „Adađives abo ŕigda!“

E Roza chudŕas o tover andro vast. „Ma troma kija ma pašeder te avel!“ Vazdŕas o tover upre. Aŕe o Miškas chudŕas latar o tover a čhiđas la Roza pre phuv. E Roza les ispidelas pestar, so šaj, vičinelas, gravčinelas, aŕe ŕiko na avŕas. Marlas les peskere churde dumukhenca, randelas les najenca andro rat, aŕe jov la na mukelas.

Andro veš e vika dur šundolas. Šundŕas la o hajduvos, prastalas odoj, kaj pes o pukari-ben delas anglal. Terđiŕas, k'oda vičinel pukarel? E džuvŕi zapasinel muŕšeha, vičinel: „Pomoc!

Róza dál chodila vypomáhat sedlákům, aby uživila děti. Gádžové ji litovali, že zůstala sama, ale taky sledovali, jak si poradí. Je přece ještě mladá a moc pěkná ženská. Ta si mužského ještě najde.

Jednou vpoledvečer přišla Róza domů, a koho nevidí – Miško. Přistoupil k ní, podal jí ruku a povídá: „Přijmi ode mě hlubokou soustrast, Rózo. A neplač, tím už mu nepomůžeš. Ve válce umírá spousta vojáků. Jsi mladá a hezká, sama nezůstaneš, to se neboj.“

Róza mu v pláči děkovala.

„Neplač, Rózo, postarám se o tebe, budu tě i s dětmi podporovat. Budeš si žít jako paní. Jsi teď volná, můžeš si dělat, co se ti zlíbí. Nikdo ti nemůže bránit.“

„To pusť z hlavy,“ povídá Róza. „Jdi si svou cestou. Ty máš svůj život a já mám svůj. Neopovažuj se za mnou chodit. Nosím smutek, a že bych si s někým něco začínala, na to nemám ani pomyslení.“

Miško zůstal jako opařený a Róza odešla za dětmi.

„Ještě se mě budeš prosit, Rózo!“

Sebral se a šel domů a přemítal, co teď. Přišel jsem moc brzo. Měl jsem ještě počkat. Teď na to musím jít jinak.

Blížil se podzim. Róza byla dobrá hospodyně, věděla, že je zima na krku a že je potřeba se na ni připravit. Byl krásný den, tak vzala sekyrku a šla do lesa. Sekala si klestí do plachetky, když tu za sebou zaslechla někoho přicházet.

„Pěkný den, Rózo! Copak se tu chceš strhat? Počkej, pomůžu ti!“

„Miško! Děkuju ti, ale já si dělám svoje a ty si běž spánembohem taky po svých.“

„Vidím přece, že jsi celá sedřená! Neboj se, chci ti jen pomoci!“

„Nech mě být! Až se to dozvědí Romové, tvoje žena, bude z toho velká ostuda! A kdo ji bude mít? Ty? Copak ty, ale já! Nepřiváděj mě do hanby! Mám starostí i tak dost.“

„Rózo! Nebud' taková! Já ti opravdu chci jen pomoci, věř mi!“

Róza na něj rozhněvaně vykřikla: „Jdi si po svých!“

Miško k ní přiskočil jako smyslů zbavený.

„Dnes, nebo nikdy!“

Róza sevřela v ruce sekyrku. „Neopovažuj se ke mně přiblížit!“ Pozdvihla ji, ale Miško jí sekyrku vyrazil a povalil Rózu na zem. Róza se mu bránila, jak jen mohla, volala, křičela, ale nikdo nepřišel. Bušila do něj drobnými pěstmi, drápala ho do krve, ale on ji nepustil.

Křik bylo slyšet daleko po lese. Uslyšel ho hajný a pospíchal tam, odkud se volání ozývalo. Zastavil se. Kdo to může křičet? Ženská se brání chlapovi, křičí: „Pomoc! pomoc!“ Nerozpo-

Pomoc!“ Naštik prindžarelas, k'oda ehin. Sidarelas dijader, ila pal o phiko e puška, viľinel ando luftos. „Terđuv! Terđuv, bo viľinav!“

O Miškas chuťlas opre, diňa te denašel. Aľe o hajduvos les prindžardas. Figindas e puška pro phiko a geľlas kije Roza. E Roza rovelas, garuđas peske o jakha le burnikenca, e rokľa the e bluzka pharađi. Rovelas sar brišind.

O hajduvos la imar prindžardas. „Rozo, ačh! Ma rov imar! So adaj keres, so hin tut le Miškuha? No ča vaker!“

„Paľikerav tumenge, raja, hoj man arakhľan lestar,“ tašľindos andro apsa phenda e Roza.

„Ma paľiker, vaker, so pes ačhiľas.“

E Roza peske khostas o jakha, bešťas peske andre čar. O hajduvos ehas lačho manuš, imar phuro, bešťas peske pro pňakos.

„Raja lačheja, imar avel o jevend, ta kamľom mange te phiravel kaštora pro jevend. Mro rom mange peľlas andro mariben, ta ačhľom korkori trine čhavorenca. Čak dikhen, raja, ake mange čhingerđom galici, no čak dikhen. Sar imar kamava te vazdel e zajda le kaštorenca, jekhvar pre ma vičindas o Miškas. Prindžaren les, o Miškas andal o gav. Me imar džanavas, so kamel! Iľom o toveroro andro vast... dikhen, so kerđa...,“ e Roza imar na sas hodno te del duma dijader, o roviben la tasavelas.

„Rozo, imar čirla pal tute phireľ? Imar čirla tut na del smirom? Me les lačhes džanav, baro čor manuš hino! Mange phireľ te čoreľ andro veš kašta.“

E Roza chudľas te vakerel savoro. „Šunen, raja, me tumenge savoro phenava, aľe ma vakeren űikhaj, bo bi avlas mange bari ladž! Aľe tumenge savoro phenava. Avela mange feder pro jilo.“

„O Miškas andal o gav man na del smirom imar trito berš. Phireľ pal mande raťi tel e blaka, vičinel man avri, kamel pes manca te kamavel. Mindik mange anelas phuvune, balevasa, masa. Me lestar na kamavas űič, aľe jov mange sa mukelas anglo kher abo andre kaštuňi. Me űikasko na phendom, bo na kamavas, kaj pre ma pľetki te keren. Sem džanen, raja, te ajso vareso, ta čhiba šaj kides pal e vatra. Andre dar andre traš űikasko na phendom. Mek akana rakhena o phuvune andre mri kaštuňi garude tel o kašta.

Sar pes o Miškas došundas, hoj miro rom peľlas andro mariben, mek goreder chudľas te phireľ. Me les na kamav! Raja lačheja, phenen mange le jilestar, so som te kerel! Te džava ko phandle te phukavel pre leste, ta man murdarla. Mek man phandena andre, hoj čordom o phuvune. Švedki man pr'oda nane, hoj jov oda andas.“

„Rozo, phen mange, sar tut dodžanľal, hoj tiro rom peľlas andro mariben?“

znával, kdo by to mohl být. Spěchal dál, sundal pušku z ramene a vystřelil do vzduchu. „Stůj! Stůj, nebo střelím!“

Miško vyskočil a dal se na útěk. Ale hajný ho poznal. Pověsil pušku na rameno a šel k Róze. Róza plakala, tvář skrývala v dlaních, sukni i blůzku potrhanou. Nebyla k utišení.

Hajný už ji poznal. „Přestaň, Rózo! Neplač už! Co tu děláš, co to máš s Miškem? Pověz!“

„Děkuju vám, pane, že jste mě před ním zachránil,“ vzlykla Róza a zase se topila v slzách.

„Neděkuj a řekni mi, co se stalo.“

Róza si utřela oči a posadila se v trávě. Hajný byl hodný člověk, už starý, sedl si na pařez.

„Milý pane, bude už zima, a tak jsem si chtěla nasbírat dříví. Muž mi padl ve válce, tak jsem zůstala sama se třemi dětmi. Vidíte, pane, že jsem si nasekala jen takové malé větvičky, jenom se podívejte. Zrovna jsem si chtěla hodit plachetku na záda, a vtom na mě zavolal Miško. Jistě ho znáte, Miška ze vsi. A já už věděla, co chce! Vzala jsem sekyrku do ruky... a vidíte, co provedl...“ Róza nemohla dál mluvit, dusila se pláčem.

„Rózo, chodí za tebou už dlouho? Už dlouho tě obtěžuje? Já ho moc dobře znám, je to pěkný zloděj! Chodí mi do lesa na dříví.“

Róza se rozhodla vypovědět všechno. „Poslyšte, pane, já vám všechno povím, ale nevykládejte to nikde, to bych měla strašnou ostudu! Ale vám to všechno řeknu. Aspoň se mi uleví.“

„Miško ze vsi na mě doráží už třetí rok. Chodí mi v noci pod okno, láká mě ven a chce se mnou spát. Pořád mi nosí brambory nebo špek nebo maso. Já od něj nic nechci, ale on mi to nechává v domě nebo v kůlně. Nikomu jsem to nevykládala, protože jsem nechtěla, aby to lidi přetřásali. To víte, pane, na něčem takovém si po osadě každý s chutí napase hubu. Tak jsem se bála, že jsem radši mlčela. Ještě teď mám v kůlně pod dřevem schované brambory.“

Jak se Miško doslechl, že můj manžel padl ve válce, začal chodit ještě častěji. Ale já ho nechci! Drahý pane, povězte mi upřímně, co si mám počít! Když si půjdu stěžovat četníkům, tak mě zabije. Ještě mě zavrou, že jsem ty brambory ukradla. Mně nemá kdo dosvědčit, že to přinesl on.“

„Pověz mi, Rózo, jak ses dozvěděla, že tvůj muž padl?“

„Hin oleske trin štar čhon, so chudlōm l'il, hoj ačhilas murdardo.“

„O l'il hin mek tute, Rozo?“

„Ehin khere garudo.“

„Rozo, tajsa džava andro gav a avava ke tute. Deha mange te pregenel o l'il?“

„Sar te na, raja, užarava tumen tosara.“

„Mištes, Rozo. Akana dža khere, ma dara ņisostar, ma vaker ņikasko ņič.“

„Pa'ikerav tumenge, lačhe raja.“

O hajduvos pomožindas lake te hazdel e zajda a gejlās andre hajduvña te chal diloskro chaben.

Tosara užarelas e Roza le hajduvos. Na užarelas but. Dikhel, hoj dural avel direkt ko Roma. O Roma leske pa'ikernas, bo sas lačho manuš, delas le čore Romen kašta te kidel andro veš.

„Lačho d'ives, raja,“ pa'ikerdās leske e Roza.

„Lačho d'ives, Roza, sar suťal? Mek sa furt roves?“

„A'le so te kerel! Phuj dživipen amen o Del diñas.“

„Ta so, Rozo, des mange o l'il te pregenel?“

E Roza ilas o l'il andal e brek a podiñas les le hajduvoske. O hajduvos ilas te genel. Dikhel, hoj odoj nane aňi razitkos, aňi o plukos, kaj la Rozakero rom pejlās, aňi o foros, ņič. Oda našťi avel oficijalno mulano l'il. Mindar dikhelas, hoj hin fingovano.

„Rozo, našťik mange požičinehas kada l'il? Me tuke les visarava pale.“

„Tumenge, raja, paťav.“

„Rozo, akorestar tut na vičinde pro uradi ņikhaj? Love tuke na bičhade vaš o rom?“

„Na, ņikhaj man na vičinde, aňi love mange na bičhade.“

O hajduvos akana imar stopercent džanelas, hoj oda l'il čhindas o Miškas, kaj la Roza te dochudel sigeder.

O hajduvos avľas kijo čhibalo. „Lačho d'ives tuke, čhibaleja.“

„Lačho d'ives the tuke, hajduvona, kaj avka sig siďares?“

„Avľom vareso te rodel avri. Andro veš mange kampel te džal, te dikhel sar so, ta avľom sig tosara.“

„Av, beš tuke, pijaha amenge po poharicis pa'enkica, ela amen zoraleder phurd, o pindre amen feder šunena.“

O hajduvos peske bešťas, o čhibalo čhidās thard'i andro pohara. „Pre amaro sastipen.“

„Mi del o Del amenge.“

„Ta so hin tuke pro jilo, vaker.“

„Dostala jsem dopis, že je mrtvý, jsou to tak tři čtyři měsíce.“
„Ten dopis ještě máš, Rózo?“
„Je schovaný doma.“
„Rózo, zítra jdu do vesnice a zastavím se u tebe. Dáš mi ten dopis přečíst?“
„Určitě, pane, zítra vás budu čekat.“
„Dobrá, Rózo. Teď běž domů, ničeho se neboj a nikomu nic neříkej.“
„Děkuju vám, milý pane.“
Hajný jí pomohl s dřívím na záda a šel do hájovny k obědu.

Nazítří Róza čekala na hajného. Ani nečekala dlouho, a už ho viděla zdálky přicházet rovnou do osady. Lidé ho zdvořile vítali, protože ho znali jako hodného člověka, který chudé Romy nechával chodit do lesa na klestí.

„Dobrý den, pane,“ pozdravila ho Róza.
„Dobrý den, Rózo, jakpak ses vyspala? Ještě pořád pláčeš?“
„Ale, co mám dělat! Pánbůh nám nadělil mizerné živobytí.“
„Tak jak, Rózo, dáš mi přečíst ten dopis?“

Róza vytáhla dopis ze záhradky a podala ho hajnému. Hajný se dal do čtení. Nevidí ani razítko, ani číslo pluku Rózina manžela, ani město, nic. Takhle nevypadá oficiální vyrozumění o úmrtí. Hned viděl, že je dopis podvržený.“

„Rózo, nepůjčila bys mi to psaní? Zase ti ho vrátím.“
„Vám, pane, věřím.“
„Rózo, ještě tě nevolali nikam na úřad? Peníze za manžela ti taky ještě neposílali?“
„Ne, nikam mě nevolali a žádné peníze mi nikdo neposlal.“
Hajný si teď byl naprosto jistý, že ten dopis napsal Miško, aby Rózu snadněji získal.

Hajný zašel za starostou. „Dej ti Pánbůh dobrý den, starosto.“
„Tobě taky. Copak tak časně?“
„Potřebuju tu něco zjistit. Musím pak do lesa podívat se, co a jak, tak jdu hned po ránu.“
„Tak pojď a posaď se, dáme si štamprličku, ať nám to líp myslí, ať nám nohy lepší slouží.“
Hajný se posadil a starosta nalil kořalku do sklenic. „Na to naše zdravíčko!“
„Dopřej nám ho Pánbůh.“
„Tak co máš na srdci, povídej.“

O hajduvos lel avri o l'il, del les le čhibaleske. „Gen.“

O čhibalo chudľas te genel, sar pregenďas, phenel: „No šundom, hoj le Romen ehin smutkos. E Roza phirel andro kal'ipen, hoj lake o rom ačhiľa murdardo andro mariben. Aľe me użarav oficielno sprava pal leste. Mek nič na chudľom.“

„No dikhes,“ phenel o hajduvos. „Me pr'oda avilom mindar, sar o l'il pregenďom.“

„Ko tut diľas oda l'il?“

„Maj tuke phenava.“ O hajduvos chudľas te vakerel le čhibaleske lav lavestar, so dikhľas, so šundas. O čhibalo peske bondarlas o čhora, palis peske sa čhindas tele. „No akana amen-ge na kampel nič ča le čiriklores te chudel.“ So dujdzene pes denas godi, so te kerel.

„Šun, čhibaleja, mekhfeder ela, te džaha ko phandle a phenaha lenge savoro.“

„Jekha godate sam, hajduvona, the me avka duminav, avas džas.“

O čhibalo the o hajduvos geje ko phandle. Savoro rozvakerde le baredereske. Šunelas len lačhes, bondarelas le šereha. Iľas lendar o l'il, genelas, pregenďa, phandľas andro skamind. „Oda hin jekh veca. Isto hin o l'il fingimen, aľe kampel te rodel avri. Aver veca hin e čori. Phenava le Kubaske, le vartašiske, hoj mušinel feder te merkinel pro Miškas. Ča phenen la Rozake mek adaďives, te vareso, mi avel amenge te phenel.“

„Na džanav,“ bondarlas o hajduvos le šereha. „Joj lestar daral. Daral the le Romendar, hoj kerna pľetki.“

„No t'oda palis phari buťi!“ phendā o bareder chmuravones. „Či na joj les ke peste cirdel? Ajsi džuvľi, šukar krasavica, čhingerel andre muršeste jakhenca – a imar! Diľiňarel les.“

„E Roza nane ajsi, joj nane buterengeri,“ zaačhiľas la o hajduvos. „Mek kijoda, džanes, save hine o Roma! O vudara ke lende furt phundrade u o jakha mek feder. Sako džanel, so kerel o aver! Pre vatra našči űiko nič garuvel angle Romende. E Roza žuži avrestar, te kerdahas lubipen, na obačhiľahas maškar o Roma.“

Pregejľas jekh čhon. O phuro Kubas merkinelas, na korarda andre e jakh. Phirelas upre tele, e bakuľa andro vast, aľe nič pes na kerlas. O Miškas užarelas. Daralas. Na džanelas, či les o hajduvos prindžardas vaj na. Užarelas jekh kurko, duj kurke – nič.

Bizo, hoj e Roza űikasko nič na phendās. Te phendahas, ta imar pal ma avlehas o phandle. Ta čačo, hoj na phenda! Na kamel ladž! Jojoj, ča te pes na diňahas anglal o hajduvos, imar šaj uľahas miri! Te me la dochudľomas, the joj man palis kamľahas! Me džanav, save džuvľija hin! Cirdel pes, cirdel pes, a palis korkori pal muršeste avel. E Roza na phendās nič le phandlenge! Aňi le hajduvoske man na diľas avri. Joj daral pľetkendar, bare čhibendar. Te pre ma phukaďahas, imar man o phandle chudlehas. Aľe so! Švedki la nane!

Hajný vytáhl dopis a podal ho starostovi. „Přečti si to.“

Starosta se pustil do čtení, a když dopis přečetl, povídá: „No, slyšel jsem, že mají cikáni smutek. Róza chodí celá v černém, že jí na vojně zabili muže, ale já čekám v té věci oficiální vyrozumění. Ještě jsem nic nedostal.“

„No vidíš,“ povídá hajný. „Jak jsem to psaní četl, hned mi to tak připadalo.“

„Kdo ti ten dopis dal?“

„To ti hned povím.“ Hajný začal starostovi pěkně po pořádku vyprávět, co viděl a co slyšel. Starosta si kroutil kníry a pak si všechno sepsal. „Inu, teď ještě abychom ptáčka lapili.“ A rozvažují, kudy na to.

„Poslouchej, starosto, nejlíp bude, když půjdeme na stanici a všechno povíme četníkům.“

„Moje řeč, myslivecký, taky jsem na to myslel. Pojďme.“

Starosta s hajným šli za četníky. Všechno vyložili veliteli. Pozorně je poslouchal a jen vrtěl hlavou. Vzal si od nich dopis, přečetl ho a zavřel do stolu. „To by byla jedna věc. Ten dopis je určitě podvržený, ale je potřeba všechno prošetřit. Jiná věc je ta krádež. Řeknu Kubovi, hlídači, že musí na Miška dávat lepší pozor. A vy řekněte ještě dneska Róze, ať mi přijde říct, kdyby něco.“

„To nevím,“ zavrtěl hajný hlavou. „Má z něho strach. A bojí se svých, že ji budou pomlouvat.“

„To je potom těžká práce!“ řekl velitel zasmušile. „A jestlipak ona to na něj nezkouší? Taková pěkná ohnivá ženská, ta loupne po mužským očima, a máš to! Úplně ho poblázní!“

„Róza taková není,“ zastal se jí hajný. „A navíc, víš, jak to chodí u Romů! Dveře mají pořád dokořán a oči jakbysmet. Jeden o druhém vědí i to poslední! V osadě nikdo před nikým nic neutají. Róza je čistá. Ta kdyby si s někým začala, ostatní by ji vyštípali.“

Minul měsíc. Starý Kuba hlídal, nezamhouřil oka. Chodil sem tam, sukovici v ruce, ale nic se nedělo. Miško vyčkával. Báł se. Nevěděl, jestli ho hajný tenkrát poznal, nebo ne. Čekal týden, čtrnáct dní – nic.

Takže Róza nikomu nic nevyzradila. Kdyby promluvila, už by po mně šli četníci. Jistěže nic neřekla! Bojí se ostudy! Ojoj, kdyby se tam byl neobjevil ten hajný, už jsem ji mohl mít! Kdybych ji byl dostal, taky by se do mě zamilovala, však vím, jaké ženské jsou! Nejdřív se cukají, dělají drahoty, a pak za mužským přijdou samy. Róza četníkům nic neřekla! A hajnému mě taky neprozradila! Klepů se bojí, zlých jazyků. Kdyby mě byla udala, už by mě četníci měli. Ale co! Nemá svědky!

Može hoj man imar kamel, vašoda man na diñas avri! Adad'ives lake anava kachña the papiña. Te pre mande na phukađas avri, ta man kamel. Istotne man kamel! Ča užarel, hoj lake te predžal o smutkos. Na kampelas mange ajci te siđarel. Avka ke peste vakerelas o Miškas, avka peske korkoreske diliñarelas o šero.

Pre khangeri mardas jepaš rat. O vartašiš zatrubindas pre truba. Pal oda, khatar avelas o trubišagos, prindžardas o Miškas, kaj o phuro Kubas terđol. Phuro hino, a'e učo, rovno sar momel'i, phike buchle, masa pre leste hin, o Miškas na kamľahas pes leha te marel! Mek jepaš orica užarelas, sar o gadže feder zasovna, palis lokores sar mačka džalas palal, palal le gadžengere bara. Andre kherende imar ñikhaj udud na labolas.

O Miškas avľas kije gadžeskeri bar. Čit! Pocichučki phagel andre bar e štachitka, hoj te avel bareder chev. Precidľas pes preke, direkt kijo kurňikos. Užarel. Sisig chudel jekha kachña, bondarel lake e men. Čhivel andro gono. O benga leha, hoj o kachña na chudle te vičinel! Pre čori has o Miškas baro špecijalistas! Akana chudľas jekha papiña, tasadľas la. Čidľas la andro gono kije kachñi. Precirdľas pes pale perdal e chev andre bar, garađa pale e štachitka u lokores pes cirdelas le dromoreha kijo Roma. Adad'ives e Roza istotne avela avri. Avela te dikhel, so lake anav.

O Miškas avelas kije jarka. Cirdelas pes maškar o virbi. O čhon avelas avri palal o chmari u pale pes garuvelas. Kana o kaľipen učharelas e phuv, akor pes o Miškas lokores, lokores cirdelas anglal. Kana o čhon avľas avri, ačhiľas o Miškas te terđol andre la virbakero učaľin. Užarelas u sar pes o čhon garuđa, džalas dureder, pindro pal pindrester. Imar kampel ča te predžal e leñori. O Miškas imar thovel o pindro andro pañi.

„Miško, s'oda ľidžas andro gono?“

O Miškas ačhiľas sar bar. Sar oda, hoj man koda phuro beng šaj dikhľas?!

„Hoj geľľal te čoreľ u ľidžas te bikenel le Romenge!“ O Kubas terđolas pal jekh virba, e bakuľa andro vast.

„S'oda vakeres, Kubo! Me? Le Romenge? La Rozake kamav vareso te del, le romes lake murdarde, hiñi čori korkori trine čhavenca. Sajinav la. Bokhatar meren lakere čhavore. Nane tuke len pharo?“

„A so lake ľidžas, te tut nane nič! Buťi na keres, te kerel pes tuke na kamel! Khatar iľal oda, so lake ľidžas?“

„So tuke andr'oda, phureja!“

„E Roza tut th'avka na kamela! Joj hiñi paťivaľi džuvľi. U mek kalo hordinel.“

„Čit, phureja, maj tuke phandava o muj!“

„Sikhav mange, so tute andro gono! Te na, ta vičinava le phandlen!“

Třeba už mě miluje, a proto mě neprozradila! Dneska jí přinesu slepici a husu. Když na mě nežalovala, tak mě musí milovat. Určitě mě miluje! Jen ještě čeká, až jí skončí smutek. Neměl jsem tak pospíchat. Takhle si Miško rozumoval, takhle si sám motal hlavu čím dál víc.

Na kostele odbila půlnoc. Noční hlídač zatroubil na roh. Podle toho, odkud se troubení ozývalo, Miško poznal, kde starý Kuba právě je. Byl starý, ale urostlý a rovný jako svíce, ramena-tý, samý sval – Miško by se s ním nerad pouštěl do křížku! Ještě půlhodinku počkal, až ve vesnici zase všichni tvrdě usnou, a potom se polehoučku jako kočka vydal zadem kolem zahrad. Nikde se už nesvítilo.

Miško se připlížil až k jednomu z plotů. Pst! Potichoučku vylamuje v plotě plaňku, aby měl větší otvor. Prosmýkl se dovnitř, a rovnou ke kurníku. Čeká – pak chňapne slepici a zakrouť jí krk. Honem s ní do pytle. Peklo mu přálo, že slepice nezačaly kdákat! Ve zlodějině se Miško vyznal! Teď chytil husu a zaškrtil ji. Hodil ji do pytle ke slepici. Protáhl se dírou v plotě zase nazpátek, zasadil plaňku na místo a zlehka se vydal po pěšince do osady. Dnes Róza určitě vyjde ven. Přejde se podívat, co jí nesu.

Miško došel k potoku. Proplétal se mezi vrby. Měsíc vyplouval mezi oblaky a zase se schovával. Pokaždé, když zemi přikryla tma, Miško se pomaličku polehoučku kradl dál. Když měsíc vyšel ze mraků, zůstal Miško stát ve stínu pod vrby. Vyčkával, a když se měsíc zase schoval, šel krůček za krůčkem dál. Už jenom přebrodit potok. Miško už má jednu nohu ve vodě.

„Copak to neseš v tom pytli, Miško?“

V Miškovi by se krve nedořezal. Jak mě ten starý čert mohl vidět?!

„Že tys byl krást a teď to neseš cikánům na prodej!“ Kuba stál za jednou vrbou, sukovi-ci v ruce.

„Co to vykládáš, Kubo! Já? Cikánům? Chci dát něco Róze, zabili jí muže, zůstala chudák sama se třemi dětmi. Je mi jí líto. Děcka jí umírají hladem. Tobě jí není líto?“

„A copak jí neseš, když sám nic nemáš! Do práce nechodíš, dělat se ti nechce! Kdes to vzal, to, co jí neseš?“

„Co je ti do toho, starouši!“

„Róza tě stejně nebude chtít! To je slušná ženská. A ještě má smutek.“

„Zmlkni, dědku, nebo ti zacpu hubu!“

„Ukaž mi, co máš v tom pytli! Jestli ne, zavolám četníky!“

O Miškas darandīlas. Čīdās o gono tele pal o phiko, phenel: „No čak, av, dikh, so mande andro gono!“

O vartašis gejlās pašeder. Bandīlas kije phuv, kamelas o gono te phundravel. O Miškas leske chvatnīndās e bakulā andal o vast a čhindās leske jekh pal o šero. O vartšis pejlās, aņi hangocis na diņas avri. O Miškas leha chudlās te izdravel, te razinel. O Kubas nič, pašlōl pre phuv. „No mišto tuke, imar ko phandle te phukavel na džaha! Dža tuke te phukavel pre aver svetos.“

Dikhlas khatar peste, ņiko nane. Ko šaj ulahas avri pal jepaš rat! O nipos mekfeder soven. Le Kubas avka muklās, pregejlās e jarka u lel o drom prosto kijo Roma. O čoro vartašis pašlōlas paš e len, andal o šero leske čulālas o rat.

La Rozakero rom, o Gejzas, ehas pro talijansko frontos. Buter sar jekh berš lestar ņiko na džanelas. Naštīk bičhavlas o lila khere, bo ačhlās raņimen, pašlōlas andre špitaļa. Viļinde leske andre čang. Sar imar has schopno čepo te phirel, mukle les khere te sastōl avri.

Avelas khere trin dīvesa the trin raťa, bo andro mariben džanas pravidelnones čak o slugadžika transporti. Dženengere mašini phirenas jekhvar ha, buterval na.

Sar o Gejzas doavlas andro foros, ehas imar rat. Odarig mušinelas pro pindre te džal. Saste manušeške kampelas te džal duj ori. So mek o Gejzas, la Rozakero rom, te bandarlas, chrominlas, bo o pindro leske mek na has calkom sasto. Sas les berla, mukelas pes pre berla. Sar les imar bari dukh čīdelas andro pindro, ačhilās te terdōl, čepo peske khiņolas avri u palis pes muklā te džal dijader. Šištino ehas, čak čeporo pal o chmari pes sikhavelas o čhon.

Aņi na džanav, keci ori, vakerelas ke peste o Gejzas. Bizo hoj avla but pal jepaš rat. Jaj, Devla, soske man mušinav avka te cirdel! Kamās bi so jekhsigeder te dikhel la Roza the le čhavoren. Sar dživen, čore? Bokhatar meren. O Gejzas peske khosta o apsa u chrominlas, langavelas dureder. Či pre mande e Roza na bisterdās? Či pes na thodās avreha? Na-a! Miri Roza nane ajsi!

Imar ehas paš o gav, ņikas na dičholas, ņikhaj na labolas udud. Ča sig, sig khere! O Gejzas predžal o gav, džal pašal e leņori, o virbi leske sikhaven o drom. Na has drom, ča chodņikos, dromoro. Kamel te predžal pre aver sera perdal e len, čak jekhvar demađas le pindreha andre varesoste. Zaačhel, so dikhel! Manuš pašlōl le šereha kijo paņi.

„K’oda ehin?“ phučel. ņiko pes na del anglal. Bandōl tele – o vartašis, o Kubas andal o gav! Razinel leha, jov nič, mulo hino! Andal o šero leske čulal rat. Thovel leske o kan pro jilo, o jilo ande leste mardōl. O Gejzas chuťel kije len, pherel paņi andre čapka, čhivel le Kubaske pro muj, masovar anel paņi, del les čepo te pijel.

„Ma murdar man, Miško,“ šeptinel o Kubas.

Miško se zalekl. Shodil pytel z ramene a povídá: „Tak dobře, pojď se podívat, co v tom pytli mám!“

Hlídač přistoupil blíž. Sklonil se k zemi a chtěl pytel rozvázat. Miško mu vyškubl hůl z ruky a přetáhl ho po hlavě. Hlídač se svalil, ani nehlesl. Miško jím zatřásl, zalomcoval. Ale Kuba nic, leží bezvládně na zemi. „Dobře ti tak, ty už na stanici žalovat nepůjdeš. Jdi si žalovat třeba ke všem čertům.“

Rozhlédl se kolem sebe, nikde nikdo. Kdo by chodil po půlnoci venku! To se lidem spí nejlíp. Nechal Kubu Kubou, přebrodil potok a namířil si to rovnou do osady. Ubohý hlídač zůstal ležet u potoka a z hlavy se mu valila krev.

Rózin manžel Gejza sloužil na italské frontě. Už víc než rok o něm nikdo nevěděl. Nemohl psát domů, protože byl raněný a ležel ve špitále. Střelili ho do nohy. Hned jak mohl zase trochu chodit, poslali ho vykurovat domů.

Cestoval domů tři dny a tři noci, protože za války jezdily pořádně jen vojenské transporty. Vlaky pro civilisty jednou přijely, dvakrát ne.

Když se Gejza dostal do města, byla už noc. Odtamtud už musel po svých. Zdravému by to trvalo dvě hodiny. Ale Gejza, Rózin muž, se ztěžka belhal, protože se mu noha ještě úplně nespavila. Musel se opírat o berlu. Když už se bolest v noze nedala snést, zastavil se, trochu si vydechl a pak se dal na další cestu. Bylo temno, jen mezi mraky slaboučce prosvítal měsíc.

Ani nevím, kolik je, povídal si Gejza pro sebe. Určitě bude hodně po půlnoci. Bože můj, proč já se jen musím takhle plahočit! Už abych co nejdřív uviděl Rózu a děti. Jak se jim chudinkám vede? Umírají hlady. Gejza si utřel slzy a belhal se a vlekl dál. Jen jestli na mě Róza nezapomněla! Jestlipak se nespustila s jiným? Ale ne! Moje Róza není taková!

Došel až k vesnici, ale nikoho nebylo vidět, nesvítilo jediné světýlko. Jen honem domů! Gejza prošel vsí, zamířil k potoku, vrby mu ukazují cestu. Kdepak cestu, jen pěšinku, stezičku. Chtěl přebrodit potok na druhý břeh, když tu o cosí zavadil nohou. Zastavil se, a co vidí! Někdo tu leží s hlavou u vody.

„Kdo je to?“ zeptal se. Nikdo se neozval. Sehnul se – noční hlídač, Kuba z vesnice! Zatřásl jím, ale on nic, je mrtvý! Z hlavy se mu řine krev. Přiložil mu ucho k hrudi, srdce mu tluč. Gejza přikročí k potoku, nabere vodu do čepice a polije Kubovi obličej, znovu nabere vodu a dá mu pít.

„Nezabíjej mě, Miško,“ šeptne Kuba.

„Me na som o Miškas, me som o Gejzas, la Rozakero rom. Avav khere pal o frontos.“
O vartašis polokes avelas kija peste. „Gejzo, dža sig khere, sidar, o Mišo, koda gadžo, kamel te dochudel la Roza. Sidar!“
„Kubo, ma dža ņikhaj, ačh adaj, me vaš tuke mindar avava.“

Ilas pes o Gejzas, na bajinel, hoj les e čang dukhal, bandarel, so šaj, na sas kana, imar ehas paš o khera. O Roma savore sovenas, šundās čak, sar vareko pre Roza vičinel: „Rozo, phundrav, phundrav, te na, ta tuke phagav o vudar avri!“

Palal o vudar šundol la Rozakero cholamen hlasos, roviben, o Gejzas na šunel savoro, so e Roza phenel, čak: „...dža adarig, ... vičinav le Romen... phandlen...“

„Te na phuteres, phagav tuke o vudar!“ vičinel tasadunes muršikano hangos.

O Gejzas na užardās. Sar o Miškas kamelas te phagel o vudar, chuťlas pal o rohos avri, čhindās les la berlaha pal o šero, chudľas les te marel. O Miškas cirdľas avri e čhuri andal e žeba, kamelas te demel andro Gejzas. Aľe o Gejzas sisig chudľas leske o vast la čhuraha jekhe vasteha, avre vasteha les tasavelas.

Imar o Roma šunde, hoj pes vareso kerel avri, jekh pal aver denašte avri andal o khera, so dikhen, so na, o Gejzas ľikerel meňatar le Miškas, avre vasteha chudel leske o vast la čhuraha. Mindar chuťle o murša, cirdle le gadžeske e čhuri andal o vast avri.

„O gadžo kamľas te murdarel le Gejzas čhuraha!“ vičinen o Romňa.

„O Gejzas avľas, o Gejzas avľas, la Rozakero!“ vičinen o aver.

„Sem jov mulo!“

Čak akana avľa avri the e Roza. „Romaleeee!“ vičinel, „Romale, avľas man mro mulo rom te braňinel!“

„Rozo, Rozo, me na som mulo!“

„Romale, ma muken man korkora, o mulo Gejzas!“

Aľe the jekh jekh Roma chudne te denašel, sar dikhle le Gejzas. Sem avľas ľil, hoj ačhiľas murdardo! Jov mulo!

„Ma diľiňalon,“ vičinenas o murša, so ľikerenas le Miškas. „O Gejzas džido! O Miškas les kamľas te murdarel čhuraha.“

E Roza meľľisaľilas, peľľas pre phuv. O Gejzas la džidarelas opre, bo o Roma imar ľikerenas le Miškas.

„Rozo, Rozo, me na som mulo, me som džido!“ čumidelas lake o muj, o jakha, „me som džido, šunes, Rozo! Sig, anen paňi, Romale!“ Čhordās le Rozake paňi andro muj, joj pes vzbatorindās, aľe izdral daratar, hoj la ľikerel mulo.

„Avľas ľil, hoj peľľal. Hoj tut murdarde andro mariben.“

„Já nejsem Miško, já jsem Gejza, Rózin muž. Jdu domů z fronty.“

Hlídač se k němu pomalu natočil.

„Gejzo, honem běž domů, pospíchej, Mišo, ten gádžo, chce Rózu dostat. Pospěš si!“

„Kubo, nikam nechod', zůstaň tu, hned se k tobě vrátím.“

Gejza vyrazil, nic nedbal, že ho noha bolí, belhá se, jak jen může, a než se nadál, už stojí mezi domky. Romové všichni spali, slyšel jen, jak někdo volá na Rózu: „Rózo, otevři mi! Jestli neotevřeš, vyrazím dveře!“

Zpoza dveří uslyšel Rózin rozhněvaný hlas a pláč, Gejza neslyší všechno, co Róza říká, jen: „...jdi pryč,... zavolám Romy... četníky...“

„Jestli neotevřeš, rozbiju ti dveře!“ volá přidušeně mužský hlas.

Gejza nečekal. Ve chvíli, kdy se Miško chystal vyrazit dveře, vyskočil za rohem, udeřil ho berlou po hlavě a pustil se do něj. Miško vytáhl z kapsy nůž a chtěl Gejzu bodnout. Ale Gejza ho honem chytil za ruku s nožem a druhou rukou ho začal škrtit.

A to už Romové zaslechli, že se venku něco děje, a jeden po druhém vybíhali z domků. Co nevidí, Gejza drží Miška pod krkem, druhou rukou mu svírá ruku s nožem. Chlapi honem přiskočili a vykroutili gádžovi nůž z pěsti.

„Ten gádžo chtěl Gejzu podřezat!“ ječí ženské.

„Gejza se vrátil, Rózin Gejza se vrátil!“ povykují jiné.

„Ale ten je přece mrtvý!“

Konečně vyšla ven také Róza.

„Lidičky!“ vykřikla, „lidi zlatí, můj mrtvý muž mě přišel zachránit!“

„Ale Rózo, vždyť já nejsem mrtvý!“

„Lidičky, nenechávejte mě samotnou, Gejzův duch je tu!“

Ale i další Romové se dali na útěk, jak Gejzu uviděli. Vždyť přece přišel dopis, že padl! Je to duch!

„Neblázněte,“ volali mužští, kteří drželi Miška. „Gejza je živý! Miško ho chtěl podřezat.“ Róza omdlela a padla na zem. Gejza ji křísil, protože o Miška už se postarali ostatní Romové.

„Rózo, Rózo, já nejsem duch, já jsem naživu!“ líbal ji na ústa, na oči, „já žiju, slyšíš, Rózo! Honem, přineste vodu, lidi!“ Postříkal Róze vodou obličej, probrala se, ale třásla se hrůzou, že ji objímá mrtvý.

„Přišlo psaní, že jsi padl. Že tě ve válce zabili.“

„So leha te kerel, murdaraha les?“ phučen o murša, so l'ikeren le Miškas.

„Na-a! Anen šele, phandaha les, lidžaha les ko phandle.“

„S'oda ehin, hoj o vatrašis avka trubinel,“ phenel vareko. „Sem imar e jepašrat čirla gejlās! Maj avla tosara!“

„Jaj, bisterdom pro phuro Kubas! Sig, sidāren, bo pašlol paš o paņi, o Miškas leske čaladas o šero. Sig!“

Sar o murša avle kijo paņi, o vartašis imar bešelas pre phuv a zorales trubinelas pre truba. O phandle imar na has dur, imar lengere kroki šundonas.

„Jaj, phureja, s'oda pes tumenca ačhilās? K'oda tumenge kada kerdās! Murdaraha les.“

„Užaren, čavale, imar aven o phandle. Kaj ehin o Miško čor?“

„Ma daran, phureja, imar hino andre lače vastende.“

O phandle avle. „Kubo, so hin? Soske trubines?“ Dikhen pre leste feder – o muj leste ratestar, o šero ratestar.

„Ko tut avka zmordindās?“ phučel o phandlo.

„Jov. O Miškas. Lidžalas vareso andro gono ko Roma.“

„Kaj o Miškas? Kaj o gono?“ phučel jekh phandlo.

„Kampel le Kubas te ošetriel,“ phenel aver. „Romale, lidžan le Kubas ke tumende upre. Hin vareko, ko leske phandela o šero? Mindār tosara les lidžaha ko doktoris.“

Akana avle o phandle prosto kijo Gejzas. Privitinde les čak, na sas kana, hoj te vakerel sar sas pro frontos. Tajsa vakerena, keci kamena.

O phandle avle upre ko Roma. Le Miškaske thode mindār pro vasta o trasta. Ko Roma avlas imar the o čhibalo the o gadže, so lendar o Miškas čorlas phuvune, balevas. A avel o gadžo, so leske aja rat čordās le kachñen the le papiñen, phenel: „Rozo, džanav, hoj sal spravedlivo, hoj ñikaske ñič na leha, choc sal čori. Le tuke savoro, so o Miškas aja rat andas. Avlas tuke o rom khere, ker leske hojscina!“

„Paľikerav tumenge, me tumenge buľaha poľinava.“

„Ačhen Devleha, Romale, a l'ikeren tumen čak paľivales.“

Te privitinel le Gejzas avlas the o hajduvos, prave džalas andro gav. O Gejzas savorenge paľikerdās vaš e ochrana the pomoc.

O Mišo, o čor, imar na phirla te bantinel la Roza, odsudzinde les pro trin berš te bešel.

E Roza ehas akana veselo, radīšagos ande lakero jilo a ehas mek šukareder sar has angloda.

„Co s ním provedeme, zabijeme ho?“ ptali se muži, kteří drželi Miška.

„Ne! Přineste provazy, svážeme ho a odvedeme ho na stanici.“

„Co ten ponocný pořád tak troubí,“ řekl někdo. „Půlnoc už dávno minula! Za chvíli bude ráno!“

„Jaj, zapomněl jsem na starého Kubu. Honem, leží tam u vody, Miško mu rozbil hlavu. Rychle!“

Když mužští přišli k potoku, hlídač seděl na zemi a ze všech sil troubil. Četníci už nebyli daleko, byly už slyšet jejich kroky.

„Jaj, dědo, co se vám to stalo? Kdo vám to udělal? My ho zabijem.“

„Počkejte, mládenci, četníci už jdou. Kde je ten zloděj Miško?“

„Žádné strachy, dědo, ten už je ve správných rukou.“

Četníci dorazili. „Co se děje, Kubo? Co troubíš?“ Podívají se na něj líc – obličej i hlava samá krev.

„Kdo tě tak zřídil?“ ptá se jeden četník.

„To on, Miško. Nesl něco v pytli do osady.“

„A kde je Miško? A ten pytel?“ zeptal se jiný.

„Musíme Kubu ošetřit,“ řekl další. „Clapi, vezměte Kubu tam k vám do osady. Zavážete mu někdo hlavu? Hned zítra ráno ho vezmu k doktorovi.“

Teď přistoupili četníci rovnou ke Gejzovi. Jen se s ním přivítali, nebylo kdy vykládat, jak bylo na frontě. Však si zítra všechno povědí.

Četníci dorazili do osady. Miškovi hned nasadili železka. Mezi Romy přišel už i starosta a sedláci, kterým Miško ukradl brambory a slaninu. Přišel i ten sedlák, u kterého tu noc kradl slepice a husy, a povídá:

„Rózo, vím, že jsi poctivá a nikomu bys nic nevzala, i když jsi chudá. Vem si všechno, co Miško dneska v noci přinesl. Vrátil se ti muž, tak mu připrav hostinu!“

„Děkuju vám! Přijdu si to k vám odpracovat.“

„Buďte tu spánembohem, Romové, a žijte poctivě.“

Také hajný, který měl právě namířeno do vesnice, se přišel s Gejzou přivítat. Gejza jim všem děkoval za ochranu a za pomoc.

Zloděj Mišo už Rózu trápit nepřijde, odsoudili ho na tři léta.

A Róza je zase veselá, srdce v ní radostí zpívá a je ještě krásnější, než byla předtím.

Přeložila Alena Scheinostová

Romano džaniben – Ňilaj 2007
Časopis romistických studií

Časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Toto číslo je výstupem z výzkumného záměru č. MSM 0021620825 realizovaného
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Toto číslo časopisu vyšlo za finanční podpory České rady pro oběti nacismu.

Projekt je financován za finanční podpory Nadace Arbor Vitae.

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětí holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Víková a Helena Sadílková
Technická redaktorka: Eva Zdařilová
Recenzovali: doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram

Produkci zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí
být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha
č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.